

והפסח נחלקו תנאים האם הם ניתנים בזריקה או בשפיכה, והדבר תלוי בשאלה מהו המקור שממנו לומדים את מתן דמם. סתמי המשניות בפסחים וזבחים שקרבנות אלו נזרקים, ושיטת המשנה בסוף פסחים בעניין זה אינה ברורה. הסמ"ג פסק שקרבנות אלו ניתנים בזריקה, ומסתבר שכך שיטת רש"י.

הרמב"ם פוסק שכל הקרבנות הללו, אפילו הבכור, ניתן בשפיכה, וכן שיטת התוספתא, וכן נקטו הראב"ד והמאירי. יש אומרים שלדעתו לא נחלקו תנאים כלל בדבר, ופירש את הסוגיות בעניין זה באופן אחר (חמדת דניאל). לאידך גיסא, יש אומרים שאין כוונת הרמב"ם שהבכור ניתן לכתחילה בשפיכה (ר"י קורקוס בפירוש שני; לחם משנה).

בתוספתא משמע שמתן דמם של קרבנות אלו אינו צריך להיות בקרן, וכך דעת תוס', ואדרבה, לדעתם הנותן בקרן בשני צדדיה עובר ב'בל תוסיף'. לעומת זאת השטמ"ק הרמב"ם והמאירי כתבו שהנתינה תהיה בקרן, ודעת הרמב"ם שהדבר מעכב (מרכבת המשנה).

מערכה צד. שינוי מתן הדם מזריקה לשפיכה (לז,א)

זריקה". ומקשה הגמ': "מאי נפקא מינה, והא תניא כל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא!" ומשיבה: "אימר דקא אמרינן דאי עבד, לכתחילה נמי?". סוגיה זו נוקטת בפשטות כדעה שהשוף יצא ידי חובתו, אבל אומרת שאין זה לכתחילה¹.

שורש הדין: הזריקה היא פרט בשפיכה

יש להבהיר את שורש הדין שהניתנין בזריקה כשרים גם בשפיכה. לכאורה זהו חידוש בהגדרת השפיכה, שגם היא נחשבת כצורה של זריקה, ולכן העושה כן קיים את האמור בתורה "וזרקו". אלא שאם כן ראוי היה שדין זה יקרא "שפיכה בכלל זריקה", להורות שהשפיכה כלולה במושג "זריקה", ואילו הגמ' (בפסחים שם וברש"י כאן ד"ה על הזבח) מתבטאת להיפך: "זריקה בכלל שפיכה" – הזריקה כלולה בשפיכה! אם כן, יש מקום להסביר להיפך, שכוונת הגמ' שמה שנאמר בתורה "וזרקו" אינו בדווקא, אלא זהו ביטוי לשפיכת הדם. אלא שאם כן יש לשאול: מדוע אומרת הגמ' בפסחים שלכתחילה יש להקפיד על ההבדל בין הזריקה לשפיכה?

מסתבר שהאמירה "זריקה בכלל שפיכה" איננה הגדרה

למאן דאמר שקרבנות אלו ניתנים בזריקה (על פי הגזרה שוה הנ"ל), ואילו תוספתא זאת מפורשת כדעה שהם בשפיכה.

יש להעיר, שלשאלה זו משמעות מעשית רבה בהקרבנות קרבן הפסח, הנעשית על ידי שורות של כהנים המעבירים את המזרק מיד ליד (פסחים פ"ה מ"ה). לשיטת הרמב"ם כל השורות צריכות להגיע בסופו של דבר לקרבנות המזבח, ומכאן שמספר השורות היה מצומצם, בעוד שלשיטה השניה ניתן להעמיד שורות רבות בכל רוח צפון ומערב שבהן יש יסוד.

סיכום

קיים הבדל בין זריקה לשפיכה: בזריקה הכהן עומד במרחק מסוים מהמזבח ומניע את הכלי בכח עד יציאת הדם ממנו, ואילו בשפיכה הכהן עומד לצד המזבח ויוצק בנחת. יש אומרים שהשפיכה נעשית ישירות ליסוד, כדין שיריים (שטמ"ק).

בבכור נאמרה בתורה לשון זריקה, ואילו לגבי המעשר

במערכה הקודמת נתבאר ההבדל בין זריקה לשפיכה, ועיקרו שהזריקה נעשית ממרחק ובכח והשפיכה נעשית מקרוב ובנחת. מערכה זו עוסקת בשאלה האם הבדל זה מעכב: האם הקרבנות שדינם להנתן בזריקה יפסלו אם יתנם בשפיכה? האם הקרבנות שדינם להנתן בשפיכה (בכור מעשר ופסח), לדעת הסוברים כן, כפי שנתבאר במערכה הקודמת) יפסלו אם יתנם בזריקה?

ברייתא: הניתנים בזריקה שנתנם בשפיכה – יצא

במהלך הדיון על דרשת הכתוב "ודם זבחיך ישפך" (דברים יב,ז) מובאת בסוגיה ברייתא, הלומדת ממנו שהקרבנות שדמם צריך להנתן בזריקה כשרים גם אם נתנם בשפיכה. הגמ' אומרת שדין זה שנוי במחלוקת, ולפי התנאים שדורשים את הכתוב באופן אחר (שרק מתנה אחת מעכבת; שכל הקדשים טעונים מתן שיריים ליסוד; שמעשר ופסח טעונים מתן דמים) לכאורה אין מקור לדין זה.

הגמ' בפסחים (פט,א) דנה על האפשרות להביא קרבן שיש ספק האם הוא פסח או שלמים (בפסח שני, למי שספק בידו האם יצא ידי חובת פסח ראשון), ושוללת זאת בגלל ההבדל במתנותיהם: "דאילו פסח בשפיכה ואילו שלמים

¹ ואפשר להו למיעבד – עבדו, ואי לא משכחי כלל – פטיר". לדעתו כוונת הגמ' שלכתחילה אכן יביאו קרבן כזה (ודווקא מותר הפסח של אשה, הנאכל ליום ולילה ואינו טעון סמיכה, עיין בסוגיה שם) וישפכו את דמו כדין פסח. לפי פירושו ניתן לשמוע שיותר לכתחילה לשפוך את דם הנזרקים, על כל פנים כדי לוודא את הבאת קרבן הפסח (עיין תוס' שם ד"ה הני מילי דיעבד).

1. כך פירשו תוס' שם (ד"ה הני מילי) והמאירי, שכוונת הקושיה שלכתחילה אין לשפוך דם הטעון זריקה, וכן משמע מרש"י: "לכתחילה נמי – בתמיה", וכן פסק הרמב"ם (הל' קרבן פסח ג,ט), שאי אפשר להביא קרבן שיש ספק האם הוא פסח או שלמים, מחמת ההבדל במתנות הדם. אולם רבנו חננאל מפרש: "ואסקינא אימור דאמרינן ופטורין מלעשות פסח שני דאיעבד, לכתחילה נמי מהדרי, ואי משכחי

המתנה החשובה יותר, ואילו האפשרות לעמוד מרחוק ולזרוק היא קולא.

אכן, בגמ' בפסחים (ראה להלן) נאמר שלדעת ר' ישמעאל "זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה", כלומר שהזרוק את דם הנשפכים לא יצא. לכאורה הרי זה מוכיח כר"י קורקוס, שהשפיכה מעולה יותר, אבל ניתן להסביר זאת בפשטות אליבא דתוס': הזריקה היא תוספת על השפיכה, ולכן השופך את הנזקים עושה דבר המתאים גם להם, אלא שלכתחילה אמרה התורה לעשות בהם דבר נוסף; לעומת זאת הזרוק את הנשפכים עושה דבר שאינו מתאים להם כלל.

מחלוקת רבי עקיבא ורבי ישמעאל

שנינו בסוף פסחים (קכא,א): "בירך ברכת הפסח – פטר את של זבח [החגיגה הבאה עם הפסח]; בירך את של זבח – לא פטר את של פסח, דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר: לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו". הגמ' כאן ובפסחים מפרשת, שלדעת שני תנאים אלה הפסח ניתן בשפיכה והחגיגה בזריקה, ומחלוקתם תלויה בהבנת היחס בין הזריקה לשפיכה: לדעת ר' ישמעאל "זריקה בכלל שפיכה", והנותן את דם החגיגה בשפיכה – יצא ידי חובתו, ולכן החגיגה כלולה בפסח, אבל "לא שפיכה בכלל זריקה",

קרבן חגיגה הבאה עם הפסח. נאמר בתורה: "וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר" (דברים טז, ב), ומכיוון שהפסח בא רק מן הכבשים ומן העזים (שמות יב, ה), למדו מכאן חכמים על הבאת קרבן חגיגה יחד עם הפסח ("חגיגת ארבעה עשר"). נחלקו תנאים בסוף מסכת פסחים האם הברכה באכילת אחד מהם פוטרת את השני, והגמרא תולה זאת בשאלת היחס בין זריקת הדם לשפיכתו.

והזרוק את דם הפסח – לא יצא, ונמצא שהפסח אינו כלול בחגיגה. ואילו ר' עקיבא סובר "לא זריקה בכלל שפיכה, ולא שפיכה בכלל זריקה", ומכיוון שאין דמיון במתן דמם של קרבנות אלו – אין ברכת האחד פוטרת את חברו.³

לשונית, אלא תפיסה מהותית של הזריקה: אכן "זריקה" ו"שפיכה" הם מושגים שונים, ולכתחילה יש להקפיד על שוני זה, אבל במהותן הזריקה היא סעיף מהענין הכללי של השפיכה. עיקר עניינו של מתן הדם הוא שהדם ישפך על המזבח, ומה שהצריכה התורה בקרבנות מסוימים שהדם יזרק – זהו אופן מסוים לעשות זאת, וכך הדין לכתחילה, אבל בדיעבד – הדריגין לדין היסודי, ודיינו בשפיכה. הדברים מתאימים לפשט הכתוב "ועשית עולותיך... ודם זבחיך" וכו', שכן פסוק זה פונה לעם ישראל כולו ומתאר את עשיית הקרבנות באופן כללי, ואיננו הדרכה מעשית לכהנים (הכתובה בפרשיות ויקרא – צו), ומן ההגדרה הכללית אנו לומדים מה עיקר ומה טפל: העיקר הוא שהדם ישפך על המזבח. בכך דומה דרשה זו לדרשה הלומדת שדי במתנה אחת לכפר, וכלשון הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב,א): "כל הדמים הניתנין על מזבח החיצון, אם נתן מתנה אחת בלבד – כיפר... שנאמר ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך, שפיכת הדם על המזבח היא העיקר".

הסבר זה מובן על פי ההנחה ששפיכת הדם היא מתנה פשוטה יותר, והזריקה חשובה הימנה. כך עולה מתוס' (ד"ה תרי), הכותבים שמכיוון שמתן הדם במעשר ובפסח נלמד מריבוי, ואינו מפורש – דינם בשפיכה. הדברים מפורשים יותר בשטמ"ק (בהשמטות, אות לג), שהשפיכה היא "מתן מועט שבדמים", "וכיון דלא מפרש קרא איזה מתן יעשה – שמע מינה מתן מועט יעשה, דתפסת מועט תפסת". עוד נאמר בשטמ"ק שם, שרק אם מצינו קרבן מסוים שדמו ניתן בשפיכה – שייך לומר שגם הניתנים בזריקה כשרים בשפיכה, אבל אם כל הקרבנות בזריקה – לא יהיו כשרים בשפיכה; ואף סברה זו נובעת מההבנה האמורה, שהשפיכה פשוטה יותר.

ראיה לתפיסה זו מכך שקבעה התורה שפיכה לשיריים (שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סי' קח). עוד נראה כך ממה שמצינו שמעשר ופסח טעונים מתנה אחת בלבד, ומסתבר שהתורה לא הצריכה בהם מתנה חשובה יותר מזו של הקרבנות הטעונים שתיים שהן ארבע. נמצא שיש דירוג בקרבנות, בין לגבי מספר המתנות ובין לגבי אופן הניתנה: החטאת – על ארבע קרנות, ובנתינה באצבע; עולה אשם ושלמים – שתיים שהן ארבע, ובזריקה מכלי; מעשר ופסח – מתנה אחת, ובשפיכה.

הר"י קורקוס (הל' קרבן פסח א,ו) סובר להיפך: "מה שדינו בזריקה – יוצא בשפיכה, דעדיפא מזריקה והוא בכלל זריקה, אבל מה שדינו בשפיכה – אינו יוצא בזריקה, דגריעא מינה, ושפיכה דוקא אמר קרא, דהיינו שיתקרב אל המזבח וישפוך בנחת ולא זריקה שהיא מרחוק"². לדעתו ההתקרבות למזבח והשפיכה בנחת היא חומרא, וזוהי

3. ההבנה המקובלת במשנה היא שמדובר על ברכת אכילת הפסח והזבח, וכן מבואר בתוספתא סוף פסחים, ועל פי זה לא ברור כיצד הגמ' מקשרת בין ברכת האכילה לבין צורת מתנת הדם. יש שביארו ששיטת הבבלי אחרת, שכוונת המשנה לברכה על מתן הדם בהקרבת הפסח, עיי' נזר הקודש' (לגר"ש גורן, גורונצ'יק) הל'

2. הריק"ו נזקק לומר זאת על פי הסברו לשיטת הרמב"ם בבכור, לפיו נאמרו בעניינו שני פסוקים, האחד על שפיכה והשני על זריקה, ראה להלן, ואנו מעדיפים את השפיכה כי היא המתנה המעולה יותר. זוהי גישה הפוכה מ"תפסת מועט תפסת" שבתס'.

לפיכך כותבים תוס', שהגמ' אינה חוזרת בה מביאורה למחלוקת ר"ע ור' ישמעאל. מחלוקת ה"תרי תנאי" היא על דרך הלימוד, ולא על עצם הדין, והתנא בשם ר' ישמעאל הלומד שהינתנים בזריקה וכו' מ"ודם זבחיך ישפך" סובר גם הוא שהפסח בשפיכה, אלא שלדעתו דין הפסח נלמד מפסוק אחר⁷. לאידך גיסא, התנא בשם ר' ישמעאל הלומד מ"ודם זבחיך ישפך" את דין הפסח לומד את הדין שהינתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא מסברה, "דמה לי זריקה מרחוק ומה לפי שפיכה בקרוב?" (תוס' פסחים קכ"א, ד"ה כשתמצא⁸. אין כוונת תוס' שאין שום נפקא מינה בין זריקה לשפיכה, שהרי תירוצם נועד להסביר את הסוגיה בפסחים האומרת שהפסח בשפיכה דווקא, ואם עשאו בזריקה – לא יצא; כוונתם רק לומר שמסתבר שהזריקה אינה מעכבת.

הרשב"ם⁹ מפרש את הסוגיה בסוף פסחים בהתאם לפירושו רש"י למסקנת הסוגיה כאן: גרסתו שם "לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה" בלבד, בלא ההמשך "ולא שפיכה בכלל זריקה", ופירושה כך: ר' ישמעאל סובר שברכת הפסח פוטר את הזבח מפני שהפסח עיקר, כדעת הירושלמי, אלא שהפטור אפשרי רק מפני שמתנותיהם שוות, ומכאן שלדעתו הפסח בזריקה, ונמצא ש"ודם זבחיך ישפך" מיותר ללמד שזריקה בכלל שפיכה¹⁰. לעומת זאת ר' עקיבא סובר שהפסח בשפיכה מ"ודם זבחיך", ואין לו פסוק ללמוד שזריקה בכלל שפיכה¹¹.

רבנו חיים כהן (המובא בתוס') הולך בדרך דומה, וגרסתו שם קרובה יותר לזו שלפנינו¹²: "לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ושפיכה בכלל זריקה", ופירושה כנ"ל,

על כך מקשה הגמ': כיצד ר' ישמעאל לומד מפסוק אחד, "ודם זבחיך ישפך", את שתי ההלכות הנ"ל, גם שהפסח בשפיכה וגם שזריקה בכלל שפיכה? ומשיבה הגמ': "תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל". נחלקו המפרשים בביאור תשובת הגמ', והאם לפיה מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל מתפרשת באופן אחר, הן בשאלה כיצד ניתן דם הפסח והן בשאלה האם הינתנים בזריקה כשרים גם בשפיכה.

רש"י מסביר שהגמ' מסיקה שלא יתכן שר' ישמעאל סובר את שתי ההלכות הנ"ל. לפיכך יש לומר, שהתנא האומר אליבא דר' ישמעאל שהפסח בשפיכה – אינו סובר שהפסח פוטר את הזבח, שכן אין לו מקור לסבור שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא. והתנא הסובר שהפסח פוטר את הזבח – סובר שהפסח והחגיגה בזריקה, ומחלוקת ר' ישמעאל ור"ע היא בסברה בעלמא, האם הזבח טפל לפסח או לא (כפירושו הירושלמי בסוף פסחים למחלוקת זו)⁴. יתכן, אם כן, שגם ר' עקיבא מודה שהינתנים בשפיכה שנתנם בזריקה יצא, ואפשר גם שהכל מודים אף בדין ההפוך, שהינתנים בשפיכה כשרים בזריקה⁵.

תוס' (ד"ה תרי תנאי ובפסחים שם ד"ה כשתמצא) הרבו להקשות על רש"י, והוכיחו שיתכן שתנא אחד אוחז בשתי הסברות, הן שהפסח בשפיכה והן שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא. אחת מראיותיהם היא הגמ' בפסחים (פ"ט, א) הנ"ל, שאומרת "דאילו פסח בשפיכה ואילו שלמים בזריקה", וגם "מאי נפקא מינה, והא תניא כל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא!", הרי שהגמ' אוחזת בפשטות בשני הדינים⁶.

פסוהמ"ק ב, ונחלת שמעון (לר' שמעון אמוראי, תל אביב תרצ"ט) ח"א סי' ד באריכות.

4. בירושלמי שם אומר ר' מנא שלדעת ר' ישמעאל "הפסח עיקר והזבח טפלה" ובוה מחלוקתו עם ר' עקיבא. דבריו מתאימים לשיטתו (בירושלמי פסחים פ"ה ה"ו) ש"זריקה כעין שפיכה", ואין מקום לחילוק מהותי ביניהן (קרו אורה כאן).

לכאורה אם הגמ' חוזרת בה מביאורה למחלוקת ר"ע ור' ישמעאל לא ברור מה ההכרח לומר "תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל", והיה מקום לומר שגם התנא הסובר שלר' ישמעאל הפסח בשפיכה מודה שלדעתו הפסח פוטר את הזבח משום שהוא טפל לו! נראה שלדעת רש"י אין לומר כך, כי אם אכן הפסח בשפיכה – אי אפשר להחשיב את הזבח כטפל לו ונפטר בברכתו, מפני שהלכותיהם שונות.

5. הגמ' בתחילה אמרה אחרת, שהכל מודים שהינתנים בשפיכה אינם כשרים בזריקה, אך זאת משום שהבינה שזהו הטעם לכך שהזבח אינו פוטר את הפסח, ואילו למסקנתה אין הכרח בדבר.

6. נעיר בקצרה על ראיות נוספות של תוס' ותשובות אפשריות להן: א. הסוגיה בסוף פסחים הנ"ל אינה מתאימה למסקנת הגמ' כאן על פי רש"י – רש"י עמד על כך בד"ה על הזבח: "וקסלקא דעתך ובפסחים נמי הכי מפרש", ונראה שלדעתו לפי המסקנה כאן נדחית הסוגיה שם (חמדת דניאל). בתוס' מובאים פירושים נוספים לסוגיה בפסחים (בשם רשב"ם ורבנו חיים), לפיהם ר' ישמעאל סובר שהפסח בזריקה, והפסח פוטר את הזבח מפני שמתנותיהם שוות והפסח עיקר, ראה הלן. ב. הגמ' כאן מעמידה שהתנא הלומד מ"ודם זבחיך ישפך" שדי במתנה אחת "סבר לה כר"ע", והדבר אינו מתיישב, שהרי לר"ע (לפחות על פי ההוה-אמינא) הפסח בשפיכה, על פי אותו פסוק (אם לא נאמר כתוס'), שיש מקור אחר ללמוד שהפסח בשפיכה! – רש"י בד"ה ר' עקיבא עמד על כך, ופירש ש"סבר לה כר"ע" נאמר לענין הדעה שזריקה ושפיכה אינן כלולות זו בזו, ולא לענין שהפסח בשפיכה (חמדת דניאל). ג. מלשון הברייתא "מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא" משתמע שגם בעל דרשה זו סובר שיש קדשים שאינם ניתנים בזריקה! – בשטמ"ק (אות לו) מציע תירוץ, שלשון זו באה להוציא את החטאת, שמתן דמה באצבע בלבד ואם שפך מהכלי לא

יצא. יתכן שרש"י רומז לתירוץ אחר בלשונו (ד"ה מנין לניתנין): "כל הדמים שכתב בהן זריקה", כלומר: אמנם כל הדמים בזריקה, אך יש כאלה שהדבר מפורש בהם ויש כאלה שלא, וכוונת הברייתא לומר: מנין שאפילו אלה שמפורשת בהם זריקה כשרים בדיעבד בשפיכה.

7. תוס' מציינים לספרי (במדבר פיסקא קיח, פרק יח פס' ז): "ר' יאשיה אומר: 'קודש הם' למה נאמר? להביא את המעשר ואת הפסח שיטעון שפיכה אחת... ר' יצחק אומר: אינו צריך, שהרי כבר נאמר 'ודם זבחיך ישפך'... להביא את המעשר ואת הפסח שיטענו שפיכה אחת". מפורש כאן שגם ר' יאשיה, הלומד את מתן דמם מריבוי שנאמר בכורך, אומר שדמם ניתן בשפיכה, וגם משמע מהלשון "אינו צריך" שאין הבדל להלכה בין הדרשות. לפיכך יש לומר, שר' ישמעאל לומד את מתן דם המעשר והפסח כר' יוסי הגלילי ובכל זאת לדעתו דמם בשפיכה בלבד, מכיוון שנלמדו מריבוי ואינם מפורשים. בשטמ"ק (בהשמטות אות לג) מובאת אפשרות נוספת, ששתי הדרשות נלמדות מ"ודם זבחיך ישפך", עיין שם.

8. אמנם הגמ' כאן בקושייתה על סתירה בר' ישמעאל מניחה שר' ישמעאל למד זאת מפסוק, והוא בעל הברייתא "מנין לניתנין בזריקה", אך זאת רק משום שהברייתא איננה מתאימה לדעת ר' עקיבא (וכדיוק דברי רש"י בד"ה מפיק ליה להכי ולהכי, ועיין שטמ"ק אות ו).

9. כפי שהובא בתוס' כאן (וכתבו שרשב"ם פירש כך בשם רש"י) ובתוס' בפסחים. בפירושו רשב"ם בפסחים פירש כדברי רש"י בהוה-אמינא בסוגיה כאן.

10. ומחק את הסיפא "ולא שפיכה בכלל זריקה", כי אין שום קרבן שדמו ניתן בשפיכה (ובלאו הכי לא זהו הטעם שהזבח אינו פוטר את הפסח, אלא מפני שהזבח טפל).

11. על פי זה "כשתמצא לומר" וכו' בפסחים איננו טעם למחלוקתם, אלא מסקנה צדדית ממחלוקתם.

12. ומבואר בתוס' שרשב"ם הגיה בנוסח הגמ' ואילו רבנו חיים מצא כגרסתו ב"ספרים ישנים".

הברייתא שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא כדין פשוט – נראה שסוברת שר' עקיבא אינו חולק בדבר. מכאן שהדיוק מהמשנה בסוף פסחים שלדעת ר"ע זריקה אינה בכלל שפיכה – אינו מוכרח, וניתן לפרש את מחלוקת התנאים באופן אחר, האם הפסח עיקר והזבח טפל, וכפי שפירש רש"י כאן, שלמסקנת הגמ' המחלוקת אינה עוסקת כלל בעניין הזריקה והשפיכה, וכך כתבו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם (ק"ר אורה; יכהן פאר לו, ג, ועוד). אם כן לא מצינו דעה החולקת במפורש על הברייתא שהינתנים בזריקה כשרים בשפיכה (וגם אם חלקו על הדרשה – אפשר שלא חלקו על הדין, הנלמד מסברה, כדברי תוס' בפסחים ה"ל).

לכאורה הדבר אינו מתיישב עם פסק הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ה"ז) שהפסח בשפיכה, שמסתמך, בין השאר, על דעת ר' עקיבא ור' ישמעאל (ר"י קורקוס הל' קרבן פסח א, ו), שהרי לפי רש"י (ד"ה תרי תנאי) יוצא גם שר"ע ור' ישמעאל סוברים שהפסח בזריקה! אלא שאפשר שלדעת הרמב"ם אין כל מחלוקת בעניין הפסח, והכל מודים שהוא בשפיכה (עיי' במערכה הקודמת בשם החמדת דניאל).

בלחם משנה (הל' מעה"ק שם) יישב את הסוגיה בסוף פסחים בדרך שונה: לדעת ר"ע ברכת הפסח לא פוטר את הזבח מפני שלכתחילה יש להבדיל בין זריקה לשפיכה, אבל מודה הוא שבדיעבד יצא, כסתמת הגמ' בפסחים פט. אמנם בגמ' כאן נאמר שר"ע חולק על ברייתא זו ולדעתו גם בדיעבד לא יצא, ובנקודה זו הסוגיות חלוקות, והרמב"ם פסק כסוגיה בפסחים.

המאירי אמנם מיישב את הרמב"ם, כאמור, אולם לפני כן פסק להיפך: "וכל שדינו בזריקה – אינו נותן בשפיכה, ואין צריך לומר שכל שדינו בשפיכה אינו נותן בזריקה", כדעת ר' עקיבא (ואת הרמב"ם הביא רק כ"יש פוסקין"¹⁵). יתכן שגם הסמ"ג, הפוסק כר' יוסי הגלילי שהפסח ניתן בזריקה (עיי' במערכה הקודמת), יפסוק להלכה שהינתנים בזריקה אינם כשרים בשפיכה¹⁶. אף בליקוטי הלכות (זבחים נו, א) כתב שפסק הרמב"ם אינו ברור, מחמת הקשיים ה"ל¹⁷.

הינתנים בשפיכה שנתנם בזריקה

כאמור, בגמ' בסוף פסחים נאמר שר' ישמעאל ור"ע

שמשיטתו שהפסח פוטר את הזבח מוכח שמתנותיהם שוות, ולמד מ"ודם זבחיך ישפך" שאין נפקא מינה בין זריקה לשפיכה¹³.

תוס' מציינים שפירושים אלה אינם מתיישבים עם הסוגיה בפסחים פט ה"ל, שכן לדעת רשב"ם ורבנו חיים לא מצינו תנא הסובר שפסח בשפיכה ושהינתנים בזריקה כשרים בשפיכה (צאן קדשים).

בסיכומו של דבר, מצינו שלוש שיטות בראשונים בהבנת מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא על פי מסקנת הגמ' כאן: רש"י – הכל סוברים שהפסח בזריקה, ולא עסקו כלל בשאלת היחס בין זריקה לשפיכה. תוס' – הכל סוברים שהפסח בשפיכה, ונחלקו האם זריקה בכלל שפיכה. רשב"ם ורבנו חיים – לר' ישמעאל נאמרה בפסח לשון זריקה אבל אין הבדל מהותי בין זריקה לשפיכה (לרשב"ם – לכאורה רק בדיעבד, ולרבנו חיים – אף לכתחילה), ולר"ע הפסח בשפיכה והשופך את הנזקים לא יצא.

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב, ב) פוסק: "וכל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא, שנאמר ודם זבחיך ישפך", וכך גם דעת הראב"ד¹⁴. עם זאת, כתב הרמב"ם בהל' קרבן פסח (ג, ט): "דם הפסח בשפיכה ודם השלמים בזריקה, והינתנין בזריקה לא יתן אותן בשפיכה לכתחילה", כדברי הגמ' בפסחים פט, א ה"ל.

פסק זה מעורר קושי, שכן קיימא לן שהלכה כר' עקיבא מחברו (ערובין מ, ב), וראוי לפסוק כמותו ש"לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה", כנגד ר' ישמעאל! עוד קשה, שבעניין ברכת הפסח והזבח פסק הרמב"ם (הל' חמץ ומצה ח, ז) כרבי עקיבא, שאינן פוטרות זו את זו, ולפי ביאור הגמ' לשיטת רבי עקיבא פסקים אלה סותרים! קושיה זו כתב הלחם משנה (הל' חמץ ומצה ח, ז) והל' מעשה הקרבנות ה"ז), ובאחרונים דנו רבות ביישובה.

המאירי (בסוף פסחים) מביא את דעת הרמב"ם ומיישב אותה: "ויש פוסקין שהזריקה מיהא בכלל השפיכה, ואף על פי שבסוגיא זו חלק בה ר' עקיבא שהלכה כמותו, הם אומרים שסוגיא זו לא נשנית אלא דרך דיוק בעלמא". פירוש: מכיוון שסתמא דגמ' בפסחים פט ה"ל מביאה את

16. על פי השטמ"ק בהשטות אות לג ה"ל, שאין מקום להכשיר בדיעבד בשפיכה אם לא מצינו קרבן שזהו דינו לכתחילה (אולם רש"י אינו סובר כך, שכן לדעתו ניתן ללמד מ"ודם זבחיך ישפך" רק דין אחד – או שהפסח והמעשר בשפיכה, או שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא, ומכאן שההלכה השניה לא נובעת מהראשונה). אם כנים הדברים, נמצא שקיימת מחלוקת קוטבית בכור מעשר ופסח: לרמב"ם דינם בשפיכה, ואם זרק – לא יצא (על כל פנים להבנת המאירי בשיטתו, וראה להלן), ואילו לסמ"ג דינם בזריקה, ואם שפך – לא יצא.

17. יש לציין עוד לשטמ"ק פ"ב אות ז, הכותב שהסוגיה שם סוברת שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה לא יצא. אלא שדבריו לשיטתו שם ש'שפיכה' פירושה נתינה על היסוד דווקא, ובסוגיה שם מוכח שאין לתת את דם העולה על גג היסוד, אבל לפי הדעה המקובלת 'שפיכה' נעשית על קיר המזבח (ראה במערכה הקודמת), והשינוי בין שפיכה לזריקה הוא רק בדרך הפעולה, ואין משם ראייה לענינו.

13. לשון תוס' כאן: "דכל הקרבנות בזריקה לר' ישמעאל ואין לחוש אם בזריקה אם בשפיכה". לכאורה הוא תרתי דסתרי, ונראה שכוונתם שבכל הקרבנות נאמרה בתורה לשון זריקה, אבל למעשה אין לחוש. ולשונם בפסחים: "כל הקרבנות בזריקה ובשפיכה ואין להקפיד", כלומר שלכתחילה ניתן לעשות כך או כך בכל הקרבנות. תוס' כאן כותבים ששיטת רבנו חיים כרבנו שמואל, אבל לכאורה אינן זהות לגמרי, שכן רבנו חיים סובר שבכל הקרבנות ניתן לעשות כך או כך, ואילו רשב"ם סובר שבכל הקרבנות נאמרה זריקה לכתחילה, אבל אין זה לעיכובא.

14. השגותיו על הרי"ף פסחים יד, ב בדפי הרי"ף, ופירושו לספרא ויקרא נדבה פרשתא ד, ז.

15. בסנהדרין ד, ד (ד"ה השלישית) נקט המאירי בפשטות כדעה שהינתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא, וראה ביאור דבריו במערכה הקודמת הערה 14.

זריקה כשר בדיעבד גם בשפיכה. דין זה קרוי "זריקה בכלל שפיכה", ופירושו שהשפיכה היא מתן הדם הפשוט והיסודי יותר, ובקרבנות הנזרקים חידשה התורה לכתחילה מתן דם באופן מיוחד של זריקה, אבל אינו מעכב (כך שיטת תוס' ושטמ"ק, והר"י קורקוס סובר להיפך, שהשפיכה חשובה יותר).

הגמ' תולה דין זה במחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל, ונחלקו המפרשים בעניינה: יש אומרים שכך מסקנתה, ור' עקיבא חולק על דין זה (תוס'); יש אומרים שלפי מסקנתה מחלוקתם אינה עוסקת בכך (רש"י); ויש שפירשו מעיקרא את דעת ר' ישמעאל באופן שונה, שלדעתו אין כל הבדל בין זריקה לשפיכה (רבנו חיים).

הרמב"ם פוסק שהניתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא. המאירי מצדד שלהלכה לא יצא, ואפשר שכן דעת הסמ"ג.

במקרה ההפוך, הניתנים בשפיכה שנתנם בזריקה, פשוט הגמ' והרמב"ם והמאירי שלא יצא, ויש אומרים בדעת הרמב"ם שיצא, על כל פנים בבכור ומעשר.

מסכימים שהעושה כן לא יצא (אלא שרבנו חיים פירש שלר' ישמעאל יצא ידי חובתו). כך משתמע גם ממה שמצינו דרשה מיוחדת להכשיר את הנזרקים שנתנם בשפיכה, ולא מצינו דרשה הפוכה. הדבר מפורש במאירי בסוף פסחים הנ"ל: "וכל שדינו בזריקה – אינו נותן בשפיכה, ואין צריך לומר שכל שדינו בשפיכה אינו נותן בזריקה, ויש פוסקין שהזריקה מיהא בכלל השפיכה"; "יש פוסקין" הוא הרמב"ם הנ"ל, והמאירי כותב שאף הוא יודה שהשפיכה אינה בכלל זריקה. כך נקטו בפשטות גם הר"י קורקוס (הל' קרבן פסח א,ו) ובליקוטי הלכות (נז,א).

אולם יש מהאחרונים שחלקו על המאירי בהבנת דעת הרמב"ם, וסוברים שלשיטתו שהבכור ניתן בשפיכה, אם ניתן בזריקה – כשר, שהרי מפורש בו "את דמם תזרוק" (במדבר יח,ז),¹⁸ ויש שכתבו כן גם לגבי מעשר¹⁹.

סיכום

בברייתא למדו מ"זדם זבחיך ישפך" שקרבן שדמו טעון

תמורה (לז,ב)

בהמת חולין שבעליה הקדישוה כתחליף לבהמת קדשים שלהם.

נאמר בתורה (ויקרא כז,י): "לא יחליפנו ולא ימיר אותנו, טוב ברע או רע בטוב, ואם המיר ימיר בהמה בבהמה - והיה הוא ותמורתו יהיה קדש". מכאן שהמקדיש בהמה לקרבן אסור לו להמיר אותה בבהמת חולין שלו, ולומר עליה שהיא קודש תחת הבהמה הראשונה, ואם עבר על איסור זה והמיר - לוקה על כך, ושתייהן קדושות. הבהמה השניה נקראת "תמורה".

דיני התמורה: ככלל, התמורה קרבה בדומה לקרבן המקורי, כאילו נדב קרבן נוסף, אלא אם כן הבהמה שהמיר בה איננה ראויה לקרבן המקורי, מפני שהיא מסוג שאינו ראוי לו, או מפני שהקרבן המקורי הוא קרבן שאין אפשרות להביאו בנדבה. לפיכך, אם הקרבן הראשון הוא עולה - אף תמורתו תקרב עולה, אבל אם היא נקבה, שאינה ראויה לעולה, תרעה עד שיפול בה מום ויביאו בדמיה עולה. תמורת חטאת - הולכת למיתה, וזו אחת מחמש חטאות המתות. תמורת אשם - תרעה עד שיפול בה מום, ודמיה הולכים לקרבנות הנדבה. תמורת שלמים - דינה כשלמים לכל דבר. תמורת תודה - דינה כתודה, אלא שאינה טעונה לחמי תודה. תמורת פסח - הדבר תלוי: אם המיר קודם שהגיע זמן הקרבת הפסח - אינה קרבה, אלא תרעה עד שיפול בה מום, ודמיה שלמים; אם המיר אחר שהגיע זמן הקרבת הפסח - התמורה עצמה תקרב כשלמים. תמורת בכור ומעשר - אינה קרבה, אלא תרעה עד שיפול בה מום. לאחר מכן, תמורת הבכור תאכל לכהנים כחולין, ואילו תמורת המעשר תאכל לבעלים כחולין (הל' תמורה א,א; ג,א-ב).

כמצליף (לח,א)

ההזאות ביום הכיפורים "על הכפורת ולפני הכפורת" נעשות אחת כלפי מעלה ושבע כלפי מטה, תחילה שמונה הזאות מדם הפר ואחר כך שמונה מדם השעיר. לאחר מכן הכהן הגדול יוצא מקדש הקדשים ומזה באותו אופן משני מיני הדם גם על הפרוכת.

המשנה (יומא פ"ה מ"ג) מתארת את ההזאות כך: "לא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה, אלא כמצליף". הגמרא כאן מפרשת ש"כמצליף" הוא "כמנגדנא", כלומר, כאדם המלקה את חברו. רש"י מסביר, ש"לא היה מתכוון" וכו' פירושו: לא היה מכוון את ההזאות להגיע למקום מסוים, האחת כנגד החצי העליון של הכפורת והשבע כנגד החצי התחתון של הכפורת, שכן אין צורך שהדם יגע בכפורת עצמה. ההבדל בין האחת שלמעלה והשבע שלמטה הוא בכך, שבזמן ההזאה למעלה - הכהן משפיל את ידו למטה ומתיז את הדם מלמטה כלפי מעלה, ואילו בזמן ההזאות למטה - מרים את ידו למעלה ומתיז את הדם מלמעלה כלפי מטה. בפירוש הדימוי למצליף נחלקו ראשונים: לדעת רש"י הכהן מזה את הדם באוויר כנגד הכפורת "בשורה, זו תחת זו, כל שמונה הזאות", כמו ששליח בית הדין המלקה נותן את המכות זו תחת זו.

הראשונים ביומא (טו,א ונגב) מקשים על רש"י, שלא מצאנו שהמלקות ניתנות בטור זה תחת זה. לכן פירשו את הדימוי למצליף באופן שונה: בזמן המלקות האדם הלוקה מתכופף, ומלקים אותו מלפניו ומאחוריו (מכות כב,ב), וכשמכים אותו מלפניו - ידי המלקה מושטות כלפי מטה, ואילו כשמכים אותו מאחוריו - ידי המלקה כלפי מעלה. הדימוי למצליף מתאר את תנוחת ידו של הכהן בהזאה ואת כיוון ההזאה, אך לא את המקום שאליו מגיעות טיפות הדם בסופו של דבר.

להרחבה בעניין זה ראה שערי היכל למסכת יומא, מערכה קלב.

18. אבן האזל (השטמות לספר עבודה, דף קכז).

בשפיכה שנתנם בזריקה כשר, ופירש כך את לשונו בהל' פסחמ"ק ב,ח: "שינה מתן קרבנות כשר"; אבל הגרסה הנכונה שם "קרבנות", עיין בשינויי נוסחאות במהדור פרנקל.

19. עיין במערכה הקודמת הערה 15 בשם הגר"ח והגר"ז, ועיין שם ובהערה 14 לגבי הפסח. בערוך השולחן העתיד (סי' קכו,טו) כתב בדעת הרמב"ם שכל הניתנים

שבע למטה

אחת למעלה

מערכה צה. שלוש המתנות האחרונות בקרבן חטאת (לח,ב)

הלכות שלוש המתנות

ר' יוחנן אומר שלוש הלכות לגבי שלוש המתנות, ורב פפא מוסיף עליהן עוד תשע². תמצית הלכות אלה, שג' המתנות כשלעצמן נחשבות כעבודה וזריקה לכל דבר, כמו המתנה הראשונה; אלא שהקרבת התכפר והותר להקטרה ואכילה כבר מן הזריקה הראשונה, ולכן בהלכות הנובעות מכפרת הקרבן - דין מתנות אלו כשיריים. נבאר את פרטי הלכות אלו:

א. אינן באות בלילה - עבודת הקרבנות נעשית ביום, כדברי המשנה במגילה (כ,ב): "כל היום כשר... להזיח", והדבר נלמד מ"ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם" (ויקרא ז, לח). דין זה נאמר גם לגבי עבודות שאינן מעכבות³.

ב. באות לאחר מיתה - חטאת שמתו בעליה - פסולה, מפני שהחטאת באה לכפרה, ו"אין כפרה למתים". זאת, בניגוד לקרבן עולה או שלמים, שיש להביאו גם לאחר מיתת בעליו. ממילא, אם מתו הבעלים בין המתנה הראשונה בחטאת לבין שאר המתנות - יש להמשיך בעבודת הקרבן, מפני שכבר נתכפרו בעליו במתנה הראשונה, והמתנות האחרונות אינן באות לכפרה, ודינן כעולה ושלמים.

ג. המעלה מהן בחוץ חייב - החיוב על העלאה בחוץ

במתן דם חטאת חיצונית על המזבח, יש להבדיל בין שלושה סוגים של מתנות דם, שלהם דינים שונים:

א. מתנת הדם הראשונה (בקרן הדרומית מזרחית, ראה להלן נגא, במשנה), שרק היא מעכבת את כפרת הזבח (וכדעת בית הלל בתחילת הפרק, לעיל לו,ב). ב. שלוש המתנות האחרות, הניתנות על שאר קרנות המזבח, ואינן מעכבות את הכפרה בדיעבד. ג. שיירי הדם, אשר נותרו לאחר מתן ארבע המתנות על ארבע הקרנות, והם נשפכים ליסוד המזבח.

המתנה הראשונה היא עיקר הזריקה, שכן היא מעכבת את כפרת הזבח, וממילא כל דיני עבודת הזריקה נוהגים בה. מן הצד השני, נתינת שיירי הדם איננה חלק מעבודת הזריקה, ודיני הזריקה אינם חלים עליה (ראה פירוט במערכה הבאה). בסוגייתנו דנים אמוראים במעמד שלוש המתנות שבתווק, בין המתנה הראשונה לבין שפיכת שיירי הדם, ומבררים את דיניהן של מתנות אלו.

בקרבות שבהם נותנים שתי מתנות שהן ארבע (עולה, אשם ושלמים), המתנה השנייה דומה לשלוש המתנות האחרונות בחטאת, שכן גם היא ניתנת רק כדי להשלים את המצוה, ואינה מעכבת. ממילא, הדיון כאן לגבי שלוש המתנות האחרונות בחטאת נוגע גם למתנה השנייה בקרבנות אלו¹.

רב פפא ('ראש המזבח'), וראה בהערה 6 בשם המרומי שדה.
3. רש"י ('ד"ה אמר ר' יוחנן) כותב: "לאו זריקה גמורה היא, מיהו דם נפסל בשקיעת החמה", ומשמע שמצד הזריקה עצמה אין זו עבודה הפסולה בלילה, אלא שיש פסול בחפצא של הדם, ודן בדבריו בחידושי הגר"ז. להבחנה זו יש חשיבות בשאלה האם שפיכת שייריים כשרה בלילה, ראה במערכה הבאה.

1. ר' יוחנן הזכיר את החטאת דווקא, משום שרק בה יש חידוש בהבאת ג' המתנות לאחר מיתה, ואילו בעולה ושלמים כל הקרבן בא לאחר מיתה (קרו אורה וליקוטי הלכות). כמו כן יש ייחוד בחטאת לגבי דם הנכנס להיכל, שמזכיר רב פפא.

2. בפשטות אין ביניהם מחלוקת, ור' יוחנן כלל בתמצית את היסוד להלכותיו של